

Рудакевич О. М.,
доктор політичних наук, професор

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕОРІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В ДОСЛІДЖЕННІ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ

Розкрито евристичний потенціал соціально-кібернетичної, структурно-функціональної та культурологічної концепцій політичної системи для осмислення сутності, структури та способів функціонування політичної корупції, її впливу на стан та ефективність політичної системи України. Обґрунтовано положення про те, що корупція, яка набрала всеохоплюючого і системного характеру, призводить до зміни сутнісних ознак політичної системи, її паралічу. Розкрито зміст корупційної деформації основних структурних ланок політичної системи України: суб'єктів політичної влади, політичних інститутів, політико-правових норм, політичних відносин, політичної свідомості та культури. Доведено, що стан тотальної корумпованості, в якому перебуває політична система України, обумовлює перманентну кризу суспільства загалом. Боротьба з політичною корупцією повинна охоплювати усі ланки та всі рівні політичної системи суспільства. Оскільки політична корупція глибоко вкорінена в механізми політичної влади, основним шляхом її подолання має стати використання політичних засобів, які супроводжуються суворими правоохоронними діями. Забезпечення тривалого ефекту протидії корупції вимагає формування належної моральної і політичної культури громадянського суспільства та творчого використання зарубіжного досвіду антикорупційної стратегії і тактики.

Ключові слова: політична система суспільства, теорія політичної системи, політична влада, політична корупція, корупційна деформація політичної системи, антикорупційна стратегія, Україна.

В ухваленій Законом України Антикорупційній стратегії держави на 2014–2017 роки зазначається, що в Україні «фактично відсутня ефективна стратегія протидії корупції, яка б враховувала гостроту проблеми та актуальність ситуації», а тому потрібна більш дієва політика в цій сфері [1]. Проте, за рік до завершення імплементації цього важливого державного документа корупція в Україні істотно не зменшилася і далі загрожує розбудові демократії та національній безпеці країни. За цих умов вітчизняному політикуму слід глибше і предметніше проникати в сутність, причини формування та розростання корупції, її пагубний вплив на українську державу й суспільство. Оскільки, як кажуть, немає нічого більш практичного для вирішення проблеми, ніж теорія,

що її пояснює, слід продовжити пошук підходів до теоретичного осмислення політичної корупції як складного й загрозливого суспільного явища.

До розробки теоретичних основ політичної корупції доклали зусилля насамперед зарубіжні дослідники. Зокрема, В. ле Вайн, який увів у науковий обіг відповідне поняття, А. Гайденаймер, М. Джонсон, Дж. Крамер, Т. Ланкастер, Г. Монтінола, Дж. Най та ін. Оскільки в СРСП явище політичної корупції замовчувалося, вітчизняні дослідники взялися опановувати тему лише з 90-х років минулого століття (праці В. Журавського, М. Кармазіної, Я. Кашуби, М. Мельника, М. Михальченка, О. Рудика, В. Циганкова та ін.). Помітний внесок у розробку наукових основ політичної корупції зробили монографічні дослідження Є. Невмержицького «Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії» (2008 р.) та Г. Кохан «Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз» (2013 р.) [7; 4]. Наявні в зарубіжній і вітчизняній літературі трактування політичної корупції можна розглядати як концептуальні підходи з точки зору особливостей державної служби, ринкових детермінант суспільного життя та реалізації національного і державного інтересу. Істотно вирізняється інструментарій наукового дослідження політичної корупції (використовуються системний, мережевий, структурно-функціональний, інституційний, компаративістський, моралістичний та інші підходи й методи); сучасні студії все більше характеризуються методологічним плюралізмом та міждисциплінарністю. Разом з цим, на наш погляд, у дослідженні політичної корупції недостатньо використовується методологічний потенціал теорії політичної системи, адже саме в середовищі політичної системи суспільства корупція формується, розвивається і функціонує.

Мета статті – розкрити евристичні можливості основних концепцій політичної системи для осмислення сутності, структури, способів функціонування політичної корупції, її впливу на стан і ефективність політичної сфери суспільства.

Системному погляду на політику наука завдячує працям Л. фон Берталанфі, який розробив засади загальної теорії систем, Н. Вінера, який увів поняття «кібернетичної системи» як відкритої саморегулюємої системи із зворотним зв'язком, та Т. Парсонса, який розглянув суспільство як цілісний організм, що складається з ряду систем, де політична складова забезпечує загальне керівництво суспільством, досягнення ним поставлених цілей («Соціальна система», 1951).

Базуючись на постулатах системного підходу, американсько-канадський науковець Д. Істон запропонував соціально-кібернетичну модель політичної системи в якій вона розглядається і як певна структура, і як неперервний політичний процес, спрямований від «входу» у систему, на якому зосереджені вимоги суспільства, до «виходу» з неї у вигляді рішень і дій уряду, відповідаючи на потреби суспільства, та який замкнутий стабілізуючим

зворотним зв'язком [13]. Істон зауважував, що процеси всередині системи, яку він назвав своєю «чорною скринькою», можуть бути матеріальними та інформаційними, публічними та латентними, лінійними й мереживими.

На основі структурно-функціонального підходу концепцію Д. Істона доповнив і розвинув американський учений Г. Алмонд. Він виділив шість основних компонентів політичної системи (законодавчі, виконавчі та судові органи державної влади, чиновництво, політичні партії, інші групи тиску) і визначив властиві для них функції, що діють в інтересах всієї політичної системи. Ці функції були згруповані у т. зв. «функції процесу», «функції системи» та «функції втілення політичного процесу» [12]. Концепція Алмонда дозволяє розглядати політичну систему в її неперервних змінах і розвитку, а також виявляти дисфункціональні елементи та аналізувати їх вплив на ефективність політики.

Г. Алмонд висунув також ідею, згідно якої кожна політична система вмонтована в певний тип політичних орієнтацій, названих ним «політичною культурою» [11, р. 396]. Це заклало основи культурологічного підходу до дослідження політичних систем, що дало можливість пояснювати особливості політичних систем різних націй. Американський політолог Чарльз Ендрейн, зокрема, висловив думку про те, що політична система структурно складається з культурних цінностей, які формують політичні пріоритети нації, владних структур, поведінки політиків та рядових громадян [2, с. 19–20].

Для нашого дослідження важливо також з'ясувати структуру політичної системи (т. зв. «чорної скриньки»), оскільки щодо неї нема спільної думки в зарубіжних і вітчизняних дослідників. На нашу думку, до компонентів політичної системи належать: політична влада, її первинні та вторинні суб'єкти, політичні інститути, політико-правові норми, політична свідомість, політична культура та політичні відносини. Політична влада є системоутворюючим ядром політичної системи. Саме суб'єкт політичної влади формує політичні інститути, виробляє політичну ідеологію, розробляє політико-правові норми, формує політичні відносини та політичну культуру. Інституційний блок та інші компоненти політичної системи забезпечують належне функціонування політичної влади та регулювання з її допомогою суспільних відносин. Тому занепад політичної системи, невиконання нею свого соціального призначення пов'язане, перш за все, з деформацією політичної влади. Це відбувається тоді, коли її суб'єкт перестає виражати суспільні інтереси, нехтує конституційними засадами суспільного життя, зраджує національну ідею.

Серед внутрішніх чинників та механізмів деформації політичної системи суспільства особливе місце займає політична корупція, сутність якої полягає у зловживанні владою в політичних цілях. Такими цілями є отримання влади, її утримання або розширення. Крім того, побічною або навіть основною метою політичної корупції може бути особисте збагачення, чи інша матеріальна

вигода. Експерт Центру Разумкова М. Мельник резонно підкреслює: «Світовий та вітчизняний досвід доводить, що саме ця мета в більшості випадків все ж є ключовою метою політичних корупціонерів, для яких політична та державна влада є лише засобом задоволення особистих інтересів» [4, с. 68].

Особливої уваги заслуговує питання про наслідки корупційної деформації політичної системи суспільства. Коли дисбаланс державних і національних інтересів, з одного боку, і особистих чи кланових корупційних устремлінь – з іншого сягає певного рівня, політична система втрачає свої функціональні властивості та сутнісні ознаки і, в кінці-кінців, перероджується в свою протилежність – в антинародну кримінальну систему зловживання владою задля її пролонгації і задоволення особистих амбіцій та інтересів. На чолі тотально корумпованої політичної системи стоїть злочинна особа або група, яка прикривається конституційними повноваженнями демократичного характеру. Державам, які зазнали таких змін, загрожує всеохоплююча суспільна криза, підірив засад демократії і, навіть, втрата національного суверенітету.

Схожа ситуація склалася в Україні на початку третього десятиліття її суверенного існування, коли влада, внаслідок маніпуляції суспільною свідомістю та корупційних дій під час президентських виборів 2010 р., опинилася в руках злочинного донецького мафіозного угруповання. Країну очолив підступний кримінальний антиукраїнський клан, який за спонукання та підтримки Росії почав активно збагачуватися, руйнуючи існуючий державний та суспільний лад. Хоч процес корупційного переродження політичної системи українського суспільства розпочався ще з приходом до влади Л. Кучми, але саме за президентства В. Януковича він набуває системного характеру і прискорено розвивається в усіх структурних ланках і на всіх рівнях публічного врядування.

На жаль, радикального оновлення правлячої еліти не відбулося і після Революції гідності. Партія регіонів трансформувалася в нові політичні об'єднання, які отримали своїх представників у законодавчому органі. Корумпована судова влада звела нанівець процес люстрації – очищення влади від оточення Януковича. Старі корупційні схеми взяли під контроль нові ставленики олігархату. Президент-утікач та його оточення, використовуючи награваний капітал, сприяють просуванню до влади проросійськи налаштованих корумпованих політиків. У парламентській більшості, уряді та прокуратурі, де чимало осіб старої генерації, часто виникають гучні корупційні скандали. Електронне декларування майнового стану політиків і державних службовців у 2016 р. поставило під сумнів доброчесність більшості «слуг народу».

Отже політична система України продовжує характеризуватися як тотально корумпована, криміналізована й малоефективна. Досить сказати, що стан корупції в органах влади викликає занепокоєння 93,8 % громадян. Це четверта

позиція в рейтингу загальнонаціональних проблем в Україні після україно-російської війни (97,4%), високої вартості життя (94,9%) і надмірних витрат на медичні послуги (94,4%) [10, с. 18]. За даними міжнародних рейтингів Україна за підсумками 2016 р. опинилася серед «крихких держав», в яких корупція є не винятком, а правилом функціонування політичних та економічних інститутів. Так, за даними Transparency International (міжнародної організації з протидії корупції) Україна отримала 29 рейтингових балів (із ста можливих) і посіла 131-шу позицію серед 176 країн у щорічному «Індексі сприйняття корупції». Вона опинилася в одній групі з Іраном, Казахстаном, Непалом та Росією, які здобули таку ж кількість балів, і в порівняльній таблиці розташована нижче, ніж такі її географічні сусіди, як Білорусь і Молдова [5]. У 2016 р. В ухваленій 25 січні 2017 р. резолюції ПАРЄ «Функціонування політичних інститутів в Україні» зазначається: «Асамблея стурбована тим, що боротьба проти корупції просувається дуже повільно, а конкретні результати є обмежені» [8].

Які ж пізнавальні можливості відкриває використання теорії політичних систем для дослідження політичної корупції? Певні ідеї в цьому зв'язку знаходимо у згаданій вище монографії Г. Кохан. Здійснюючи крос-національний аналіз політичної корупції в країнах Європи, автор зазначила, що в основу дослідження покладено гіпотезу, яка полягає в тому, що національні моделі корупції вибудовуються за зразком моделі політичної системи Д. Істона: «Причини політичної корупції розташовуються на «вході» [системи – *О.Р.*], наслідки... на «виході», а форми і прояви – у «чорній скринці». Середовищем у такій моделі ми, – наголошує дослідниця, – вважаємо національний державний механізм...» [3, с. 165]. Підтримуючи висловлену методологічну ідею Г. Кохан загалом, звернемо увагу на те, що, по-перше, внутрішнім, «інтрасоцієтальним» (термін Д. Істона) середовищем корупції виступає не лише «державний механізм», а уся політична система суспільства до складу якої входять первинний та вторинні суб'єкти політичної влади, політичні інститути, політико-правові норми, політичні відносини, політична свідомість і культура. По-друге, слід мати на увазі зовнішнє («екстрасоцієтальне») середовище політичної системи, яке завжди чинить істотний вплив на процеси в політичній системі, зумовлюючи, в т.ч. і політичну корупцію. По-третє, для дослідження політичної корупції, її механізмів і впливу на цілісність та ефективність політичної системи суспільства важливе значення має аналіз корупційної трансформації кожного із складових «чорної скриньки», а не лише процесів, які відбуваються на «вході» та «виході» політичної системи. Однак саме такого внутрісистемного послідовного аналізу в дослідженні Г. Кохан та інших науковців ми не спостерігаємо. По-четверте, політичну корупцію також слід розглядати як системне утворення, яке, зароджуючись і функціонуючи в політичній системі, набуває ознак автономності, а отже самоорганізації, самоуправління, самовідтворення й саморозвитку, реагуючи на процеси в

політичній системі та в соціальному організмі загалом. І, по-п'яте, зрозуміти особливості національної корупції не можна без дослідження стану національної культури, особливо її морально-етичної, політичної і правової складових.

І ще одне. На нашу думку, недостатньо визначати політичну корупцію лише як певний тип поведінки політичних акторів, наприклад, що це «поведінка державних посадовців, яка відхиляється від повноважень і обов'язків, які передбачені займаною посадою, що шкодять інтересам держави та суспільства задля досягнення особистої вигоди та переваг матеріального та/або нематеріального характеру для певної групи осіб, наприклад, політичної партії» [9, с. 491]. Повнішу і методологічно продуктивну дефініцію політичної корупції доцільно, на наш погляд, формулювати через поняття «політичний інститут». Прикладом може бути визначення явища політичного лобізму, яке до того ж у багатьох відношеннях близьке за формою та механізмом функціонування до політичної корупції, і, навіть, нерідко співпадає з нею за змістом. І. Оніщенко, наприклад, дає таке визначення політичного лобізму: це «інститут політичної системи, процес просування інтересів в органах державної влади з метою прийняття певного політичного рішення, або його відхилення, а також фахова діяльність службовців та спеціальних консультантів, найнятих компаніями, діловими та професіональними асоціаціями для представлення інтересів цих організацій у процесі формування державної політики». І далі: політичний лобізм «безпосередньо пов'язаний з політичною владою, це ознака влади, її специфічна риса...» [9, с. 361]. Політична корупція також безпосередньо пов'язана з політичною владою, але, безумовно, не є її сутнісною ознакою та особливою рисою.

Розглянемо зміст корупційних змін в основних ланках політичної системи України після президентських виборів в Україні 2010 року.

Корупційна трансформація політичної влади, її суб'єктів. Отримавши мандат на владу, В. Янукович у неконституційний спосіб домагається істотного розширення своїх повноважень, змінивши форму державного правління на президентсько-парламентську. Політична влада набуває ознак суворого авторитарного режиму. Брак легітимності влади в очах народу компенсується недемократичними методами нав'язування політичної волі. Стрімко зростає тіньовий сектор економіки, набувають розмаху зловживання владою, незаконне збагачення та інші методи конвертації колективних благ у приватні. Вторинний суб'єкт політичної влади – президент – де-факто стає сувереном, а точніше, диктатором, чиї вказівки є безумовними для виконання. Він також латентно набуває статусу очільника загальнодержавної корупційної системи. В країні формуються корупційні мережі, регіональні корупційні центри та корупційна вертикаль.

Слід зауважити, що корупція поширюється не лише серед вторинних суб'єктів політичних відносин і політичної влади (президентів, депутатів, міністрів, лідерів партій, партійних фракцій), а й серед інших суспільних акторів. Народ, який в умовах проголошеної демократії номінально є первинним суб'єктом політичної влади, її джерелом, але не має належного політичного досвіду та соціальної захищеності, також демонструє корупційну поведінку, особливо під час виборів, референдумів, інших масових політичних заходів. Очевидно, без мовчазної згоди народних мас, їх втягнення у протиправні процеси політична корупція на тих чи інших щаблях влади не може бути тривалою.

Уваги заслуговує і поведінка безпосереднього суб'єкта влади: виконавчих органів держави та місцевого самоврядування. Мова йде про окремий вид корупції – бюрократичну корупцію. Вона тісно пов'язана із своїм політичним аналогом. Органи виконавчої влади, володіючи владою, а також державними фінансовими й матеріальними ресурсами, нерідко провокуються представницькими й урядовими інституціями на корупційні дії. Цей процес часто спонукається і в зворотному напрямі: чиновницький апарат, переслідуючи меркантильні цілі й інтереси, також шукає покровителів серед політиків. Ці два види корупції – політична й бюрократична – у більшості випадків пов'язані між собою не лише причинно-наслідковими, а й «технологічними» зв'язками.

Корупційна трансформація політичних інститутів. Сутність перетворень в інституційній підсистемі політичної сфери полягає, перш за все, в тому, що за фасадом конституційних органів державної влади й управління формуються і поступово починають домінувати неформальні, тіньові інститути; крім того вибудовуються нові, суто злочинні, мафіозні структури, які доповнюють арсенал засобів і форм корупційних діянь. Мова йде про фальсифікацію результатів виборів, підкуп народних депутатів, купівлю і продаж державних посад, кулуарні домовленості між суб'єктами влади та олігархами, призначення т. зв. «смотрящих» у регіонах і галузях народного господарства, «кнопкодавство» в парламенті, «телефонне» право, т. зв. «джинса» в ЗМІ, замовні арешти і вбивства та ін. Особливо слід виділити кримінальну трансформацію правоохоронних органів: прокуратури, судів, поліції тощо.

Корупційна трансформація політико-правової складової політичної системи. основу якої становлять принципи і норми Конституції, конституційні закони, інші нормативно-правові акти, політичні традиції. Вони також зазнають істотних змін. По-перше, за спонукання команди Януковича в незаконний спосіб внесено зміни в Конституцію України, згідно яких держава набуває президентсько-парламентської форми правління. Президент отримує нові повноваження за рахунок обмеження функцій парламенту та судових органів. У президентських республіках, як показує досвід країн Латинської Америки, в

умовах низького рівня демократії корупція динамічно розвивається, швидко досягаючи тотального характеру. По-друге, «вдосконалюються» податкові, митні та інші закони, які регламентують економічні відносини. Вони створюють сприятливі умови для «тіньової» економіки, приховування корупційних діянь та казнокрадства, виведення фінансових активів в офшорні зони тощо. По-третє, напередодні чергових виборів під ту чи іншу політичну ситуацію корегується виборче законодавство, яке забезпечує перевагу правлячій партії, симпатикам глави держави і, таким чином, консервується діючий корумпований політичний режим. По-четверте, приймаються поправки до законів, які обмежують демократичні права і свободи громадян та їх об'єднань і, як наслідок, занепадає громадянське суспільство, яке в умовах повноцінної демократії є головним контролем влади та руйнівником корупційних схем.

Корупційна трансформація політичної свідомості і культури українського політикуму та народних мас. Суспільству нав'язується ідеологема про необхідність жорстких методів державного врядування. Ліберальна ідеологія використовується для «обґрунтування» «дикої» приватизації та суто ринкових механізмів регулювання не лише економічних процесів, а й функціонування соціальної сфери, культури, освіти тощо. Таким чином руйнуються засади не лише демократичної, а й соціальної держави. У системі цінностей нації відбувається різкий крен у бік приватного інтересу та егоїзму, набуває поширення аморальна поведінка обраних політиків та державних службовців, криміналізується не лише бізнес, а й політичні відносини. Відродження традиційних рис української політичної культури, таких як народоправство, толерантність, гуманність, справедливість, перевага прав людини над правами держави тощо, блокується через звуження конституційних свобод та нарощування авторитарних методів державного менеджменту. Корупція сприймається народним загалом як невідемна риса суспільно-політичного життя, соціальна технологія, яка спрощує і полегшує процес вирішення назрілих проблем економічного, політичного та іншого характеру.

Корупційна деформація внутрішніх та зовнішніх функцій політичної системи. У першу чергу удару зазнають функції *політичного процесу*, які пов'язані з «входом» у політичну систему: артикуляція інтересів народних мас, їх агрегація та представлення в програмах уряду. На «входи» політичної системи розставляються ставленики корумпованих кланів, які деформують істинні потреби народу, обґрунтовують «об'єктивну» необхідність одіозних урядових рішень, таких наприклад, як тарифна політика урядів А. Яценюка і В. Гройсмана, або націоналізація «Приватбанку», піарять як «державницькі та ефективні» сумнівні результати політичної діяльності можновладців. Т. зв. *функції системи*, які відповідальні за збереження сутнісних ознак демократичної політичної системи, також зазнають негативних змін. Зокрема,

функції політичного рекрутування та політичної соціалізації втрачають здатність формувати політично свідомих, відповідальних і активних громадян, які спроможні сприймати корупцію як соціальне зло та моральний занепад соціуму. В цей же час на політичні посади просуваються нові ставленики політичних корупціонерів, у тому числі діти й онуки тих, хто насаджував хабарництво, казнокрадство, безпринципність і національну зраду. Функції *втілення політичного процесу* – розподіл соціальних благ і надання послуг населенню, поповнення суспільних ресурсів, регулювання поведінки політичної та бізнесової еліти – послідовно, у все більших масштабах реалізуються на користь корумпованих високопосадовців, правлячих партій, олігархічних груп, мафіозних організацій та силових структур, які їх «кришують».

Поміж основних моделей корупції, які набули поширення в світі, політична корупція в Україні за своїми сутнісними ознаками належить, на наш погляд, до змішаного – африкано-латиноамериканського типу. Як і в африканській моделі, влада «продається» групі основних економічних кланів, які домовилися між собою. В країні формується олігархічний консенсус між консолідованими фінансово-промисловими групами і частиною політичної еліти, які спільно формують корупційні схеми свого збагачення. Подібно до латиноамериканської традиції, за умов президентської форми державного правління та неконсолідованої демократії, вибудовується струнка корупційна вертикаль, яка набула досконалості за правління Януковича. Вкрай збіднілий народ, за таких обставин, стає об'єктом корупційного маніпулювання на загальнодержавних і місцевих виборах.

Отже, політична корупція набуває рис формування, яке, по-перше, копіює структуру політичної системи та накладається на її структурні компоненти; по-друге, вона охоплює більшість суб'єктів політичної влади одноосібного, групового та інституційного характеру, дискредитує демократичні засади політичного життя; по-третє, паразитує на соціально-економічних і духовних ресурсах держави, привласнюючи їх; по-четверте, істотно знижує потенціал стратегічної, управлінської, представницької, мобілізаційної, захисної, розподільчої та інтеграційної функцій політичної системи; по-п'яте, породжує кризовий стан не лише політичної і правової, а й економічної, соціальної, духовної підсистем суспільства, підриває національний суверенітет та безпеку держави. Корупція, як суспільний інститут і соціальна система дискредитує політичний режим, морально розкладає політичну еліту та суспільство.

Боротьба із всеохоплюючою політичною корупцією вимагає формування системи спеціалізованих антикорупційних інституцій. Після Революції гідності такі органи були створені, або ж завершують свою організаційну розбудову: Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура тощо. Однак, проблема в тому, що політична й бюрократична корупція не має шансу бути

виявленою й покараною, коли правоохоронні та антикорупційні органи не володіють належною автономією від політичних інститутів, які визначають їх повноваження та контролюють. Коло, як кажуть, замикається. Щоб його розірвати необхідно внести відповідні зміни в конституційні закони держави, які гарантують процесуальну незалежність прокуратури, судів, спеціалізованих антикорупційних органів. До останніх слід додати спеціалізовані антикорупційні суди, адже, як показує сучасна практика, саме вкрай корумповані суди загальної юрисдикції зводять нанівець антикорупційні заходи правоохоронних органів. Звуженню простору політичної корупції сприяло б також прийняття закону про політичний лобізм, який би унормовував вплив груп інтересів на ухвалення законів і урядових рішень.

Слід також радикально оновити політичне керівництво держави, яке б нарешті володіло необхідними професійними навичками, політичною волею, спрямованою на антикорупційне очищення органів влади й місцевого самоврядування, а також залучити до боротьби з цим злом патріотичні інститути громадянського суспільства, які будуть здійснювати експертизу політичних рішень та контроль діяльності влади, тримати в тонусі правоохоронні органи. У лещатах цього триєдиного внутрідержавного антикорупційного чинника можна сподіватися на поступове повернення політичної системи до належного дієздатного стану.

Ще один важливий фактор успіху – звернення до досвіду зарубіжних країн, які в недалекому минулому успішно боролися з тотальною політичною корупцією і домоглися її суттєвого обмеження. Серед постсоціалістичних держав заслуговує уваги, наприклад, досвід протидії корупції в Словаччині. Тут, після широкомасштабного соціологічного дослідження стану корупції в органах влади, було розроблено «Національну програму Словаччини по боротьбі з корупцією – 2000», в якій визначені принципи, напрями та методи боротьби із цим соціальним злом. У числі основних напрямів антикорупційної діяльності чільне місце посіла протидія політичній корупції в системі державного управління [6]. Національна програма була винесена на загальнонародний референдум, а після її схвалення уряд затвердив дорожню карту імплементації накреслених заходів. Програма передбачала розробку етичних, політичних, правових, соціальних та інших засобів викорінення корупції. В їх числі формування інституційного забезпечення антикорупційних дій, а також формування соціальної нетерпимості до проявів корупції з боку рядових громадян. Важливо підкреслити, що правляча коаліція та парламентська опозиція уклали угоду про спільні зусилля в боротьбі з корупцією, а керівництво держави доклало належних вольових зусиль для протидії політичним та кримінальним злочинам.

Як бачимо, в боротьбі з політичною корупцією важливе місце повинні займати не лише засоби кримінального переслідування корупціонерів, а й

використання політичного інструментарію, який передбачає очищення всіх складових політичної системи від корупційних елементів шляхом мобілізації здорових політичних сил в органах влади і рядах опозиції, мобілізації громадянського суспільства та широкого народного загалу.

Підсумовуючи сказане можна стверджувати, що використання теретичних засад політичної системи дає можливість обґрунтувати інституційний та функціональний зв'язок політичної корупції з механізмами політичної влади і представити її як латентний та паразитуючий інститут політичної системи, що нівелює сутнісні ознаки та підриває ефективність функціонування державної політики. Зароджуючись, це явище має тенденцію розростатися в цілісну самовідновлювальну систему, вражаючи не лише неінституційних суб'єктів влади, а й політичні інституції, правові засади політичних відносин, політичну свідомість та культуру. Боротьба з політичною корупцією повинна охоплювати всі ланки і всі рівні політичної системи суспільства і мати не компанійський, а постійний і системний характер. Оскільки політична і пов'язана з нею бюрократична корупція глибоко вкорінені в механізми політичної влади, основним методом їх подолання має стати використання політичних засобів, які супроводжуються суворими правоохоронними діями. Перш за все, йдеться про розвиток і вдосконалення сучасних інститутів прямої та представницької демократії, набуття політикою публічного характеру; чітке законодавче розмежування функцій законодавчої, виконавчої та законодавчої влади і суворий взаємний контроль гілок влади за діяльністю кожної з них; розробку і впровадження прозорого виборчого законодавства, в якому передбачені запобіжники проти адміністративного та кримінального втручання в електоральний процес; утвердження конкурсних засад кадрової політики; посилення контролю за політичними процесами з боку інститутів громадянського суспільства; кардинальні зрушення в суспільній моралі, загальній та політичній культурі населення, зокрема досягнення ментального несприйняття народом проявів корупції як у побутовій сфері, так і у відносинах із органами влади; підвищення відповідальності глави держави та уряду за утвердження професійності, моральності та патріотизму в системі публічного управління та адміністрування.

Подальше використання теорії політичної системи в дослідженні політичної корупції має зосередитись на аналізі внутрішніх (інтрасоцієтальних) та зовнішніх (екстрасоцієтальних) чинників зародження та динаміки корупційних процесів у політичній сфері суспільного життя і розкритті взаємозв'язку корупційних процесів у структурних ланках політичної системи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/1699-18/print147834769051535867>
2. Эндрейн Ч. Ф. Сравнительный анализ политических систем / Ч. Ф. Эндрейн. – М.: ИНФРА-М: Весь мир, 2000. – 319 с.
3. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз / Г. В. Кохан. – К.: НІСД, 2013. – 232 с.
4. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії / М. Мельник // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 7. – С. 67–72.
5. Косюк Б. Корупцію в Україні оберігає політична еліта – українські експерти [Електронний ресурс] / Б. Косюк. – Режим доступу: <file:///C:/Users/92EA~1/AppData/Local/Temp/2PYR4BWK.htm>
6. Национальная программа Словакии по борьбе с коррупцией – 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.transparency.org.ru/INTER/DOC/SVK/Slovakia_Plans_Ru.doc
7. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: моногр. / Є. В. Невмержицький. – К.: КНТ, 2008. – 364 с.
8. ПАРЄ ухвалила резолюцію щодо України [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full>
9. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник / За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми. – Львів: Новий світ – 2000, 2014. – 779 с.
10. Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007, 2009, 2011 та 2015. – К. : КМІС. – 68 с.
11. Almond G. A. Comparative Political Systems / G. A. Almond // Journal of Politics. – 1956. – Vol. 18. – No. 3. – P. 379–398.
12. Almond G. Comparative Politics: A Developmental Approach / G. Almond, G. Powell – Boston, 1966. – 395 p.
13. Easton D. The Political System: An Inquiry into the State of Political Science / D. Easton. – New York, 1953. – 320 p.

References

1. Zakon Ukrayiny “Pro zasady derzhavnoyi polityky v Ukrayini (Antykoruptsiina stratehiya) na 2014–2017 roky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/show/1699-18/print147834769051535867>
2. Endrein Ch. V. Sravnitelnyi analiz politicheskikh system / Ch. V. Endrein. – М.: INTRA-M: Ves mir, 2000.– 319 s.
3. Kokhan H. V. Yavyshche politychnoi koruptsii: teoretyko-metodolohichniy analiz / H. V. Kokhan. – К.:NISD, 2013. – 232 s.
4. Melnyk M. Politychna koruptsiya: sutnist, chynnyky, zasoby protydii / M. Mrlnyk // Natsionalna bespeka i oborona. – 2009. – № 7. – S. 67–72.

5. Kosyuk V. Koruptsiyu v Ukraini oberihaye politythna elita – ukrayinski eksperty [Elektronnyi resurs] / V. Kosyuk. – Rezhym dostupu: <file:///C:/Users/92EA~1/AppData/Local/Temp/2PYR4BWK.htm>
6. Natsionalna prohramma Slovaki po borbe z koruptsiyei – 2000 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.transparency.org.ru/INTER/DOC/SVK/Slovakia_Plans_Ru.doc
7. Nevmerzyntskyi Ye. V. Koruptsiya v Ukrayini; prychny, naslidky, merhanizmy protydii: monohr / Ye. V. Nevmerzyntskyi. – K.: KNT, 2008. – 364 s.
8. PARYe ukhvalyla rezolyuthiyu shchodo Ukrayiny [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full>
9. Politolohiya: navchalnyi slovnyk-dovidnyk / Za nauk. red. d-ra polit n. N. M. Khomy. – Lviv: Novyi svit – 2000, 2014. – 779 s.
10. Stan koruptsii v Ukrayini. Porivnyalnyi analiz zahalnonatsionalnykh doslidzhen: 2007, 2009, 2011 ta 2015. –K.: KMIS, 2016. – 68 s.
11. Almond G. A. Comparative Political Systems / G. A. Almond // Journal of Politics. – 1956. – Vol. 18. – No. 3. – P. 379–398.
12. Almond G. Comparative Politics: A Developmental Approach / G. Almond, G. Powell – Boston, 1966. – 395 p.
13. Easton D. The Political System: An Inquiry into the State of Political Science / D. Easton. – New York, 1953. – 320 p.

Oleh Rudakevych

Doctor of Political Sciences, Professor

Cognitive potential of the political system theory in research of the political corruption.

The heuristic potential of socio-cybernetic, structural, functional and cultural concepts of the political system are revealed for comprehension of the gist, structure and ways of political corruption functioning and its impact on the effectiveness of the political system of Ukraine. The position is founded that corruption, which came to overall, systematic character, leads to changes in the essential features of the political system, to its paralysis. The content of corrupt deformation in the main structural units of the political system of Ukraine is exposed: of political authority subjects, political institutions, political and legal standards, political relations, political consciousness and culture. It is proved that the status of total corruption in which the political system of Ukraine is being at the moment causes permanent crisis of society in general. The struggle against political corruption should cover all aspects and all levels of the political system in society. As political corruption is deeply rooted in the political authority mechanisms the main way to overcome it should be the use of political means accompanied by strict law enforcement performance. Providing long-

term effect of corruption counter require the formation of a proper moral and political culture in civil society and the creative use of foreign experience in anti-corruption strategy and tactics.

Key words: political system of society, the political system theory, political authority, political corruption, corrupt deformation of the political system, anti-corruption strategy, Ukraine.

Рудакевич, О. М. Пізнавальний потенціал теорії політичної системи в дослідженні політичної корупції / О. М. Рудакевич // Суспільно-політичні процеси. Науково-популярне видання Громадської організації «Академія політичних наук». – К.: ГО АПН, 2017, Випуск 1 (5). – 147–161.